

lyen természetes ezen a képen, és a bátyám már milyen parancsolón, milyen mondanál mosolyog. Az életben elváltam tőlük. Az ember elválk a többiektől, amikor ír. De ma, amikor már közeleg a halál, sokkal kevésbé látom anyám hibáit, mint azelőtt.

Tegnap még valódi boldogsággal néztem, mint valami nem remélt jóvátételt, ahogy a fivérem és anyám üvöltöznek egymással, hogy elvegyék egymástól azt a pénzt, amit én vittem haza. Azt a pénzt, amit azoktól a fiúktól kaptam, akik ugyanarra a különóra jártak, amire én, és akik többé-kevésbé szerelmesek voltak belém. Vagy amikor ki akartam fizetni a fivérem szeretőjének temetési költségeit, az anyámnak sikerült megkaparintania a pénzt. Ma azt mondom magamnak, nincs jogom mindezt a szemére hányni. Igaz, hogy két gyermekét kevésbé szerette, mint a harmadikat, de ha hasonló helyzeteket látok magam körül, azt mondom magamnak, jó, ilyesmi létezik, de mindig félttem azt a gyermeket, akit kevésbé szeretnek.

Azt írtam, hogy anyám maga volt az örület. De vajon a gyermekek általában nem gondolnak-e úgy az anyjukra, mint valami hibbantra? Nem hallja-e az ember minduntalan: „Az anyám, az egy örült, egészen süsü”? Ettől még szeretheti az ember. Én magam is anya vagyok. Én is bolond vagyok? Nem tudom, de nagyon rosszul neveltem a fiamat. Egy gyermeket elvesztettem öelőtte, amikor megszületett, és a második gyermekem nagyon szenvedett emiatt. Nagyon elkényeztettem. Folyton féltettem. Végül is azt gondolom, hogy az anyaság szemérmelenség. Az anya bármit megengedhet magának. Emlékszem anyámra, amint a háborút imitálta előttünk, miközben a *Sambre és Meuse*-t énekelte. Puska gyanánt botot vett a kezébe, és énekelt, azután sírt és sírt – a Verdunnél elesett fivéreire gondolt. Mi is sírtunk. Aztán azt mondtuk: „No jó, hiszen bolond.”

Philippe Sollers

MOTHER

Raýman Katalin fordítása

Tudtam, hogy az utolsó útjára készül, de nem hittem volna, hogy a vég olyan hamar bekövetkezik. Mother? Igazán? Már? Nyolcvannégy éves, de mégis... Mindig eleven, határozott, a szeme, a szelleme élénk, a homloka ragyogóan sima, ő maga vidám... Az én fiatal és öreg anyácskám, vagy inkább az én szemérmes és erőszakos kislányom, évek óta végérvényesen az... Készülj fel a szenvedésre, így szól az ostoba törvény, ezt az árat kell megfizetni azért, hogy az ember eljött ide eljátszani a halandót. Kaptál egy testet kölcsönbe? Vissza kell adnod. Jeff ezt kérdezi: „Idén nem jön a nagymama? Beteg?” Igen, a nagymama nagyon beteg, négy órát tartott az operáció, nagymama túlélte, de nem hosszú időre. Azt mondja: „Egészen csendesen megyek el”, vagy: „Élni, mire jó az?”. Furcsa, erőltetett nevetéssel azt mondja: „Az bánt a legjobban, hogy te szomorú leszel. Jaj, de borzasztó, jaj, de borzasztó.” Vagy pedig: „Vajon ki mondta ezt: »Most már semmim sincs, most már semmi sem az enyéme«?” Napjában kétszer

telefonálok neki a klinikára, érzem, ahogy gyengül a hangja, megakad a beszédben, összeszedi magát. Én: „Nem zavarlak?” Ő: „Ó, soha!” – „Sokat gondolkod rád.” – „Ó, tudom!” Ez a teljesen szokatlan „Ó” nagyon szándékos, hangsúlyos, valójában egy vastag könyv, tele történetekkel, jelenetekkel, részletekkel, tájakkal, álmokkal, könnyekkel, nevetéssel, bolondos beszélgetésekkel, kacérságokkal, ruhákkal, sálakkal, ékszerrel, esti programokkal, tengerpartokkal, autókkal, ebédekkel, vacsorákkal, keretekkel, arccal. Anyám állandóan ott tartja készenlétben agyának torkában. Ez az „Ó” – tudom, főként ezt fogom megőrizni belőle, mintha már a túlvilágról szórakozna azzal, hogy így szól hozzám: „Azt hiszed, hogy végig tudod gondolni ezt az »Ó«-t? Teljes egészében? Biztosan? Minden árnyalatával, a céltalanságával, a változataival, a színeivel? Egészen végig tudod gondolni, semmit sem felejtess el? Kitalálsz, amit elhallgattam?” Azt is mondja: „Szörnyű volt ez a mai nap.” Vagy ha néhány percre levitték a kertbe: „Újjáéledtem a napon.” Meg ezt is: „Nincs más vágyam, mint aludni, aludni.” És aztán két-három perc múlva: „Nagyon forrón ölelek”, vagy: „Ölelek teljes szívemből”. Egyszer nagyon elcsodálkoztam, amikor olyan szót használt, amit addig sohasem ejtett ki velem kapcsolatban (de bizonyára volt valaki a szobában): „Visszontlátásra, gyermekem.” Sietve tájékoztat a kezelésről, a vizsgálatokról (amelyeknek eredményeit többé-kevésbé eltitkolják előle, de neki semmi illúziója nincs velük kapcsolatban), a transzfúziókról, a kötözésekről, a masszázsokról. És végül, igen határozottan: „Ne nyugtalanodj”, vagy: „Most már eleget panaszkodtam”.

Háromszor meglátogattam. Fogom a kezét, közhelyeket mondunk, valójában minden az „Ó, soha!”, „Ó, tudom jól!” távolságában történik. Attól a pillanattól félek, amikor a telefon az űrben fog csengeni. El fog jönni, el fog jönni, és ezúttal a tér nem zárul be, megszűnik az idő.

Az utolsó alkalommal már itt volt a régi, dél-franciaországi kánikula, amely az istennek sem akart véget érni. A klinika öt kilométerre van a várostól. Anyám szobája a földszinten, pontosan egy kis hűs katalpaerdő mögött. Az ablakot kitárták, anyám nehezen lélegzett, egy pohár vizet kért tőlem, „nem bírom tovább”, és, alig hallhatóan, „nehéz meghalni”, többet nem mondott. Pedig amikor megérkeztem, felém fordította a fejét, és a tekintetében felvillant az öröm, a meglepetés, végül is nem ez az üdvösség? A szeme felragyog, hitetlenül és elragadtatottan, igen, minden lehetséges, végül is csodák is történnek. De azonnal megértette, visszafeküdt a vánkosra, becsukta a szemét, kis kék virágokkal díszített fehér hálóingében, nagyon lefogyva – nagy csönd. Megcsókoltam a homlokát, megfogtam a kezét. Bal kezemmel, amely közelebb van a szívemhez, az ő jobb kezét. Háromszor, nagyon tudatosan megszorította az ujjaimat. Ez már valóban az utolsó üzenet volt, így szólt: folytasd, ne félj, mindennel szemben neked van igazad, *nekünk* van igazunk, menj tovább az utadon, bárhová vezet is, folytasd, folytasd, ne kételkedj, ne fordulj vissza, mondjanak, amit akarnak, folytasd, húzd ki magad, elnézésedet kérem, hogy itt hoztalak a világra, de a baj már megtörtént, és talán szerencsés hiba volt, minthogy megismertük és szeretjük egymást, nem kibékülésről van szó, nem, ez lehetetlen férfi és nő között, de ha neked is megfelel, összhang az alapvető ellentétben. Látod, ide jutottunk. Most már nincs haladás, sem meghátrálás. Megelőzlek ebben a dologban, büszke is vagyok rá (nézd meg az arcomat, végül a tied is majdnem ilyen lesz), a lényünk legbelseje azonos, és senki más nem ért belőle semmit. Az ember nem kívül hal meg, hanem belül, vérenek véreben. Ne engedd, hogy megfélemlítsenek, senki nem ölhet meg téged. Váljunk hát el örökre, mindörök-

re. Helyeslem, amit teszel. Terád szavazok. Bármilyen történésként is, ne feledd el a bizonyosságnak, a bizonyosságra való elszántságnak ezt a pillanatát. Meghalok benned, és te is meghalsz *önmagadban*. A külső semmi, káosz, hazugság. Ez a sok fecsegés születésről, halálról, terhességről, az anyaméhről, a származásról, testek létrehozásáról – ez mind semmi. Látod, nehéz meghalni, de a halál semmi. Az élet az igazi, a csúcs. Ez már így van. Vagyis: az élet – az *igen*.

Az orvos azt mondta: „Tudja, a három alapelv: legyünk logikusak, ne válaszoljunk olyan kérdésekre, amelyeket nem tesznek fel nekünk, lavírozzunk.” Ott álltam, a szemébe néztem, és határozottan arra kértem, akadályozza meg, hogy feleslegesen szenvedjen. Megértette? Megértette.

Amikor visszatértem a kórterembe, anyám már aludt. Másnap reggel még elértem telefonon egy lehetetre. Azt mondtam: „Magammal viszek, gondolatban egészen az anyém vagy.” És ő, erőlködve, de egészen tisztán: „Nagyon jó.” Este még egy alig hallható: „Ölellek.” És a következő napon a telefon kicsengett, ötig számoltam – tovább csengett, a végtelenségig. Negyedórával később felhívott az orvos. Én: „Nem szenvedett?” Ő: „Úgy látszik, nem.” „Úgy látszik” – feneketlen mélység.

Ez tegnap volt. Most már mindig tegnap lesz. Felvettük a legszebb ruhánkat, Judith, Jeff meg én, és elmentünk eltemetni az anyámat. Még mindig meleg volt, nálunk az emberek nyáron halnak meg, beigazolódott, amikor megnéztem a dátumokat a temető sírkövein. A férfiak és nők majdnem mind júliusban vagy augusztusban haltak meg. Egyetlen utolsó hely volt az anyám számára, a koporsót ferdén kellett becsúsztatni az üregbe, a sírásóknak kissé erőltetniük kellett a dolgot. A plébános a templomban szakszerűen viselkedett. Elsiklott kliense közismert és ironikus hitetlensége felett, és a „méltóságáról” beszélt – a titkos helytelenítésnek ezt a szavát azokkal a sehová sem tartozó emberekkel kapcsolatban alkalmazzák, akikkel nem tudnak mit kezdeni. Elcsodálkozott, amikor azt kértem tőle, olvassa fel Máté evangéliumából a 10.26–27. szakaszt: „Ne féljeteek tehát tőlünk! Mert nincs olyan rejtett dolog, amely le ne lepleződnék, és olyan titok, amely ki ne tudódnék. Amit a sötétségben mondok nektek, azt a világosságban mondjátok el: amit a fületekbe sűgva hallotok, azt a háztetőkről hirdessétek”, Lukács evangéliumából a 8.17–18. részt: „Mert nincs olyan elrejtett dolog, amely napvilágra ne kerülne, és nincs olyan titok, amely ki ne tudódna, és ismertté ne válna. Vigyázzatok tehát, hogyan hallgatjátok, mert akinek van, annak adatik, de akinek nincs, attól az is elvétetik, amiről azt gondolja, hogy az övé”, meg a 12.2 részt: „Nincsen olyan rejtett dolog, amely le ne lepleződnék, és olyan titok, amely ki ne tudódnék” és Márk evangéliumának 4.22–23. passzusát: „Mert ami el van rejtve, csak azért van elrejtve, hogy napvilágra kerüljön, és csak azért lett rejtetté, hogy nyilvánvalóvá legyen. Ha valakinek van füle a hallásra, hallja!” Éreztem, hogy ez a mondat: „akinek van, annak adatik, de akinek nincs, attól az is elvétetik, amiről azt gondolja, hogy az övé” e jámbor férfiú számára éppoly érthetetlen maradt, mint mindenki más számára. De benne van a szövegben, nincs vita. Jeff sápadt volt és merev a sötétkék ruhájában, először látott halottat, többször is megérintette óvatosan a koporsót a központi fasorban, a nagy, égő gyertya előtt. Megkíméltem a koporsóba tételtől, Judith kiment velem. Én egyedül maradtam anyámmal, kinyújtva feküdt, szép volt és élettelen, hihetetlenül valóságos és tiszta az ólmos hidegségében, észak–dél-tengely, mozdulatlan mágnestű, a magas homloka, rászorítom az ajkamat, „Isten veled, drágám”, azután a temetés formáságai. A fiam tudni akarta, a sírásók miért nyújtottak nekünk egy-egy

marék sót, amit egy piszkos, világoskék műanyag zacskóból vettek ki. Sírt, amikor leeresztették a koporsót. Azután mindhárman taxiba ültünk, és a súlyos napfényben visszatértünk a repülőtérre.

A csomagot ma reggel kaptam meg, küldönc hozta. Fekete kínai lakkdoboz, amelyet Mother a közjegyzőnél hagyott a számomra. Egyrészt mintegy száz levél, elfeledett levelek, én írtam őket, ifjan, Angliából, Kentből, amikor Violet nevű barátnőjénél laktam – Violetet anyám bújtatta a háború alatt. A sorok közé rejtve, de teljesen világos, hogy pénzt kértem tőle. Másrészt személyes tárgyak, amelyeket bizonyára hosszú idő alatt válogatott össze: egy kék selyemsál, az olvasószemüvege, teknőckeretes ovális relikültükör, egy régi gyűrű, görög gemma aranyfoglatban egy istennő profiljával (az ötvenes évck végén tett görögországi utazásának emléke), egy Velencében készült fényképe: hajóra vár a víz partján egy szürke reggelen, világos ruhában, és a doboz legmélyén tízezer dollár ötvenes címletekben. Kísérőlevél nélkül, természetesen. Ez ő. Tények, vonalak, szögletek, semmi más. Milyen jó író volt, a lelke mélyén, a valószínűség életben. Meg kellett halnia, jó, ez a törvény. De hogy szoktam meg, hogy nem látom többé, és főként, hogy nem hallok többé a hangját? „Ó, soha többé!”, „Ó, tudom!”, „Szörnyűség!” A hangok azok, amelyek örökkévalók, a beszéd percei. Van a hangoknak egy olyan villanásuk, ami mindenben keresztülhatol, és megmarad mindenben túl. Ilyen hang, ilyen sors – örökre. Nem az, ami elhangzott, hanem maga a hang, hirtelen leválasztva, mindörökre, regisztrálhatatlanul, elhelyezhetetlenül. Hogy csinálják az emberek, hogy nem hallják meg? Figyelj! Emlékezz rá! Figyelj! A világ a süketek meg nem szűnő tömeges hallucinációja. Figyelj jobban! A kezedet! Közelebről! Emlékezz rá! Hallod?

Amikor utoljára csókoltam meg úgy, hogy nagyon éber volt, egy vesszőből fonott karosszékekben ült a nyitott ablak előtt. Minthogy a földszinten helyezték el (szobája különös módon a 900-as számot viselte), jól érződött a levágott fű szaga. A folyosóról porszívó bűgása hallatszott. Már ahhoz sem volt kedve, hogy a tévé hülyeségeit nézze, rossz jel. Amikor feléje hajoltam, majdnem beleestem a kívülről bekúszó rózsaaágak közé – a piros rózsák alig egy méterre anyám arcától. Nevettünk. Aztán majdhogynem a karomban segítetttem vissza az ágyába – lefeküdtem melléje. Nyugodtan beszélt a haláláról („kifizettem a temetésemet”), és én, ahogy kell, azt mondtam: „De nem, de nem.” Sokkal reménykedőbbnek mutattam magam, mint bármikor, a hangsúlyomat akarta hallani: kétségcinek, ellenvetéseinek cáfolatát, pontról pontra. Valójában csak egy dolog számított: hogy egymás mellett legyünk ebben a sötét és világos bárkában, ebben a mindenkori öreg és új sajkában, amelyről csak mi tudunk.

Egyik angliai levelemben elmeséltem neki látogatásomat Canterburyben és a Becket Tamás meggyilkolását (1170) bemutató jelenetet. Gyilkosság a székesegyházban... Ezek a derék angolok még ma sem tértek magukhoz azok után, hogy lassanként megszilárdították a monarchiájukat és nemzeti vallásukat, nem heverték ki VIII. Henrik házasságát és azt, ami azután következett, nem heverték ki ezt a nyilvánvaló bűnt, ezt a rendszeresen kifosztott és eltüntethetetlen ereklyetartót. Amit a teljes nyilvánosság előtt törvénytelennek tekintenek. Tüske. Az egész Shakespeare ebből ered. Az egyik sarokban ott fekszik a Fekete Herceg is, liliomokkal a páncélján. Ezekkel a részletekkel akartam anyámat szórakoztatni. Megőrizte mindezt és visszaküldte (átvételi elismervénnyel), csatolva egy azonnal elköltendő pénzösszeget: legyünk praktikusak. A gyűrű? Indirekt filozófiai célzás. A szemüveg, a tükör, a sál? Igen, igen, ez én vagyok, nagyon-nagyon én vagyok.

Most már nem tehetek mást, mint hogy álmodom róla? Nem: anyám nem az álmokban van jelen, hanem inkább, kitapinthatatlanul, valami levegőrétegben, amely megduplázza a levegőt. Néha még kinyújtom a karomat, hogy telefonáljak neki? Igen, de anélkül, hogy hinnék benne, látom magam, ahogy, mintegy igazolásul, a telefon felé nyúlok. Anyám nincs itt, sem ott, és még kevésbé odafent, hanem mindenütt és sehol, függőleges jelenléte a seholnak, a könnyű áttűnés szabálya szerint. Három félreérthetetlen kézsorítás. Más pulzus, más szív, más élet. Igen.

Jeff azt kérdezi, hogy a nagymama az égben van-e. Judith azt válaszoltatja velem, hogy igen. Én viszont időről időre megkérdezem a fiamat, imádkozott-e a nagymamáért. Mindenki más hangokat, képeket, eseményeket őriz az emlékezetében. Az álmok abszurdak, az imádság antiálom, remegő fogadás az értelemre. Gyűlölnünk kell a halált, mert szétrombolja az értelmet, elfogadni vagy szeretni a halált – többé-kevésbé tudatosan, de mindig – azt jelenti, hogy az ember magát az értelmet gyűlöli.

Orbán Ottó

TÖREDÉK

*Szeretettel köszöntjük Töred Bélát és nejét,
első adásnapunk óta hűséges, budapesti elő-
fizetőinket.*

(Magyar Televízió)

Oly korban éltem én a földön,
mikor a majom visszazállt a fára,
a szásrészes tévédrámák közé,
hol a hős daliás menedzser, lő, sose fél,
s az elhagyatott nő könnyek közt kefél.

Oly korban éltem én a földön,
mikor *Elektrát* elektronikába
úsztatva át a nagy képmutató;
világképén a Föld roppant vegyesbolt –
vehetsz Wilkinson pengét s Knorr levesport!

Oly korban éltem én a földön,
mikor a hajló nádszál volt a mérték,
és Siker a mi Urunk-Istenünk,
és prófétája a nézői pontszám,
és híg szar gyűlt a kincseskamra polcán.